

NÄKÖKULMA

KATJA-PIA JENU, ylitarkastaja
Etelä-Suomen aluehallintavirasto, työsuojelun vastuualue
Jenu on toiminut yli 15 vuotta työsuojeluhallinnossa valvoen ulkomaisen työvoiman käyttöä.

TYÖPERÄINEN HYVÄSIKÄYTTÖ TYÖSUOJELUVIRANOMAISEN NÄKÖKULMASTA

Vaikka työperäistä hyväksikäyttöä on tutkittu ja siitä on keskusteltu, ei vielääkään ole olemassa tehokkaita keinoja sen kitkemiseen. Nyt on aika siirtyä ilmiötä koskevista yleistutkimuksista ja juhlapuheista käytännön toimenpiteisiin.

Työperäinen hyväksikäyttö ravintola-, siivous- ja viimeksi kasvihuonealalla on noussut joko lehdenlukijan tietoisuuteen muutama viime vuoden aikana. Ilmiöstä on muutenkin keskusteltu julkisesti enemmän kuin koskaan, ja siitä on tehty viime aikoina useita tutkimuksia. Välillä poliitikkojen ja virkamiesten lausunnoista voisi kuvitella, että kyseessä on aivan uusi ilmiö, mikä ei tietenkään pidä paikkaansa. Työsuojeluviranomainen on valvonut ulkomaisen työvoiman käyttöä laajasti jo 17 vuoden ajan, ja valvontatulokset ovat aina olleet karua luettavaa. Jostain syystä asiaan ei ole aikaisemmin haluttu kiinnittää huomiota poliittisella tasolla. Lehdissä paljastetut jutut tiettyjen alojen laajamittaisesta hyväksikäytöstä saivat viimein aikaan tilanteen, jossa ilmiöön oli pakko ottaa kantaa.

Työsuojeluviranomaisten valvontahavaintojen perusteella puutteet ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteen vähimmäisehdoissa ovat valitettavan yleisiä. Esimerkiksi ravintola- ja rakennusalalla puutteita on havaittu yli puolessa tarkastetuista yrityksistä. Ulkomaisten yritysten palveluksessa olevien lähetettyjen työntekijöiden osalta tilanne on vielä huonompi: Suomen työehtosopimusten mukaista palkkaa maksetaan vain harvoissa poikkeustapauksissa. Tilanne on ollut samanlainen usean vuoden ajan. Ukrainan sota on herättänyt huolen ukrainalaisten työntekijöiden hyväksikäytöstä. Monella ukrainalaisella on varmasti huoli toimeentulosta Suomessa, joten valitettavasti on odotettavissa,

että tätä tilannetta hyväksikäyttäviä työnantajia löytyy Suomestakin. Mutta uusi tilanne ei tämäkään ole: joka kesä Suomen maatioilla on työskennellyt ukrainalaisia, jotka eivät ole saaneet heille kuuluvia palkkojaan. Välillä myös asuinolosuhteet ovat olleet luvattoman huonot. Myös rakennustyömailla on työskennellyt moni ukrainalainen todella huonolla palkalla.

Hyväksikäytön taustalla taloudellisen edun tavoittelu

Työperäisen hyväksikäytön taustalla on aina taloudellisen edun tavoittelu, jota saadaan työehtoja polkemalla. Tällä hetkellä työperäinen hyväksikäyttö keskittyy Suomessa ulkomaalaistaustaisiin työntekijöihin, mutta periaatteessa sen uhriksi voi joutua kuka tahansa, jolla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin suostua työnantajan tarjoamiin riistoehtoihin. Ulkomaalaisia työntekijöitä kiristetään usein oleskeluluvalla tai uhkaillaan maasta pois joutumisella, mutta kyse voi olla myös sairaudesta tai vammasta, taloudellisesta ahdingosta tai muusta syystä, joka aiheuttaa työntekijälle alisteisen aseman työnantajana nähden.

Työperäisen hyväksikäytön kohdalla huomio kiinnittyy usein pelkästään työnantajiin. Usein unohdetaan, että meillä kaikilla kuluttajina on oma roolimme tässä yhtälössä. Poliisilla oli muutama vuosi sitten harmaan talouden vastainen kampanja, jossa

fokuksessa olivat viiden euron pizzat. Kampanjan ideana oli se, että ostamalla liian halpoja pizzoja kuluttaja tukee samalla harmaata taloutta. Kampanja sai osakseen yllättävän paljon vihaista palautetta kansalaisilta, joiden mielestä heillä on oikeus ostaa niin halpaa pizzaa kuin haluavat. Harva tulee kuitenkaan miettineeksi, mikä ruoan ja palvelun halvan hinnan mahdollistaa. Esimerkiksi siivoustyössä työvoimakustannukset muodostavat myyntihinnasta suurimman osan. Jos siivoustyötä myydään poikkeuksellisen halvalla, ei säästö voi tulla mistään muualta kuin työntekijän palkasta.

Vaikka ilmiöstä on keskusteltu ja sitä on tutkittu, vielääkään Suomessa ei mielestäni ole tehokkaita keinoja ilmiön kitkemiseen. Alipalkkaus ei itsessään ole tällä hetkellä rikos. Työperäistä hyväksikäyttöä tutkitaan usein nimikkeillä työsyryntä tai kiskonnantapainen työsyryntä. Syryntään perustuvat rikosnimikkeet eivät kuitenkaan toimi tilanteissa, joissa osa työpaikan ulkomaalaisista työntekijöistä saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa ja osa ei. Tuolloin on vaikea osoittaa, että liian pienen palkan maksaminen johtuu nimenomaan työntekijän kansallisuudesta tai alkuperästä. Liian usein alipalkkaustilanteet katsotaan myös pelkiksi palkkariidoiksi, joita ei hoideta lainkaan rikosprosessissa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että alipalkkaus ja työperäinen hyväksikäyttö ovat tällä hetkellä todella kannattavaa liiketoimintaa.

Sanoista tekoihin

Tällä hetkellä kenellekään ei pitäisi enää olla epäselvää, että työperäistä hyväksikäyttöä esiintyy Suomessa. Mielestäni nyt on aika siirtyä ilmiötä koskevista yleistutkimuksista ja juhlapuheista käytännön toimenpiteisiin, joilla hyväksikäyttöä voidaan vähentää. Ulkomaalaislakiin tuli viime syksynä lakimuutos, joka helpottaa työperäisen hyväksikäytön uhriksi joutuneen työntekijän irtautumista huonosta työpaikasta uuden lupatyyppin avulla. Uuden pykälän mukaisia lupia on kuitenkin myönnetty vain muutama. Työperäisen hyväksikäytön uhrien kanssa tekemisissä olevilta tahoilta pitäisikin selvittää, johtuuko tämä pykälän liian suppeasta soveltamisalasta vai siitä, etteivät viranomaiset ole osanneet markkinoida uutta lupatyyppiä niin, että tieto tavoittaisi suomea osaamattomat työntekijät. Tehokas puuttuminen työperäiseen hyväksikäyttöön edellyttää myös tehokasta viranomaisvalvontaa. Mielestäni työsuojeluviranomaisella pitäisi ehdottomasti olla nykyistä

tehokkaammat keinot puuttua alipalkkaukseen. Lisäksi ammattiliittoihin kuulumattomilla työntekijöillä pitäisi olla nykyistä helpompi tapa hakea itselleen kuuluvat palkkasaatavat. Mutta pelkkä palkkasaatavien maksaminen ei riitä. Myös poliisille ja syyttäjiille tarvitaan resursseja tutkia ja syyttää hyväksikäyttörikköksiä. Vain näin hyväksikäytön uhrit saavat oikeutta, joka heille kuuluu ja joka monelle uhrille on paljon rahaa tärkeämpää. ■